

זכות גדולה היא עבורי להיות מכותבי
 המאמרים לעילוי נשמת נאווה אפלבאום הי"ד,
 אשר זכיתי להמשיך את מלאכתה בהדרכת
 חניכיה-חניכיי, בסניף 'עזרא' קריית מנחם.

פתיחת קופסאות שימורים, אריזות ובקבוקים בשבת

חיים קסל

- א. פתיחת קופסאות שימורים, פחיות, תרופות עם איטום מתכת וכדו' בשבת
 ב. פתיחת שקיות חלב, חטיפים וכדו' בשבת
 ג. פתיחת בקבוקי יין ובקבוקי פלסטיק בשבת

הבהרה: אין במגמת המאמר להכריע כיצד לנהוג למעשה, אלא רק להעלות את הצדדים וההבנות השונים שהושגו בעניות דעתי בעניין. וכן המאמר אינו עוסק בעיון בדברי הגמרא והראשונים בהגדרת המלאכות, אלא מסכם את שיטות האחרונים בעניין, כמעט מבלי להיכנס למקור דבריהם מהגמרא והראשונים.

פתיחה

המאמר מבוסס בעיקרו על סימן שי"ד בחלק אורח חיים של השולחן ערוך. לצורך הבנת הדברים נביא תחילה שתי הלכות מהסימן הנ"ל, שחשובות מאוד לעניינינו:
סעיף א': "אין בנין וסתירה בכלים. והני מילי שאינו בנין ממש כגון חבית שנשברה ודיבק שבריה בזפת, יכול לשברה ליקח מה שבתוכה ובלבד שלא יכוין לנקבה נקב יפה שיהיה לה לפתח, דאם כן הוה ליה מתקן מנא". דהיינו – פוסק השו"ע¹ שכלים **שאינם גמורים**², כגון חבית שבורה³ שדובקו שבריה בזפת, אין בהם משום איסורי 'בונה' ו'סותר', ולכן מותר לשוברם, אך גם בכלים גרועים כאלו אסור לכוון לפתוח פתח יפה⁴. ממשיך השו"ע: "אבל אם היא (=החבית) שלמה, אסור לשברה אפילו בענין שאינו עושה כלי, ואפילו נקב בעלמא אסור לנקוב בה מחדש", דהיינו – אסור⁵ לשבור כלי **גמור** אפילו באופן שמפסיד הכלי, וכן אסור לעשות בו נקב כלשהו.
סעיף ח': "חותלות" של תמרים וגרוגרות, אם הכיסוי קשור בחבל מתיר וסותר שרשרות החבל וחותך אפילו בסכין, ואפילו גופן של חותלות, שכל זה כמו ששובר אגוזים או שקדים כדי ליטול

¹ השו"ע פסק כשיטת תוס', הרמב"ם והרא"ש. אמנם רש"י ועוד ראשונים סוברים שאין בניין וסתירה אפילו בכלים **גמורים**, וכן פסק הגר"א (הובאו דבריו במשנה ברורה שם ס"ק ז').

² על פי לשון המשנ"ב שם ס"ק מ'. ולקמן יבואר יותר גדר זה.

³ בלשון תוס' ועוד ראשונים נקראת חבית זו "**מוסתקי**" (מילה זו לקוחה מהגמרא בביצה דף ל"א: העוסקת בנושא זה).

⁴ משום מכה בפטיש (כמבואר במשנ"ב ס"ק ח'), שכך פסק הרמב"ם. אמנם, יש ראשונים המחייבים משום בונה).

⁵ גזירה דרבנן משום סותר, שמן התורה אינו חייב כאשר מקלקל (כמבואר במשנ"ב ס"ק ז').

⁶ "כלים עשויים מכפות תמרים כמין סלים, ומניחים בתוכן תמרים רעים להתבשל" (משנ"ב שם ס"ק ל"ח), ובס"ק מ' מוסיף המשנ"ב: "דלאו כלים גמורים הן, דאינם עשויים אלא שיתבשלו התמרים בתוכן".

האוכל שבהם", דהיינו – שאפילו את גוף הכלי מותר לסתור על מנת להוציא את התמרים והגרורות הנמצאים בתוכו.

- חלק א.** פתיחת קופסאות שימורים, פחיות, תרופות עם איטום מתכת וכדו' בשבת יש לעיין אם אסור הדבר מחמת הטעמים הבאים:
- א. בונה** – ביצירת תכונה חדשה⁷ לכלי יש משום בונה. [לעיל בפתיחה הבאנו שלדעת השו"ע יש בכלים גמורים משום בניין וסתירה].
- ב. סותר** – בביטול תכונה שקיימת בכלי יש משום סותר,⁸ וכל שכן אם משחית הכלי לגמרי.
- ג. עשיית פתח** – שאסור משום "מתקן מנא", שהוא מכה בפטיש, ואפילו אם אינו עושה פתח אלא שובר בלבד אסור זאת השו"ע⁹.
- ד. מחתך** – כאשר פותח באופן מדויק ויפה¹⁰.

דעת הגאון הרב שלמה זלמן אויערבך¹¹:

בעניין בונה וסותר: הגרשז"א מחדש, שאף על פי שקופסאות סגורות וכדו' מצד **איכותן** כלים **גמורים** הן ואינן כשברי חבית שדובקו בזפת – כל חילוקי הדינים בין "מוסתקיי"¹² לכלים גמורים אינם נובעים מהמצב **האובייקטיבי** של הכלים, אלא שאם **דרך בני אדם** להשתמש בכלים אלה גם בעתיד אזי **תורת כלי** עליהם, ולכן יש בהם משום בונה וסותר, אך אם כלים אלה אינם לקיום ואחר שמריקים מהם את תכולתם לא משתמשים בהם יותר – **אין תורת כלי**¹³ עליהם, כיון שבטלים הם לתוכנם. לפי זה, כלים גמורים הם רק דוגמא שכיחה לעיקרון זה, ואין בהם איסור עצמי. לכן קופסאות שימורים, כיון שרוב בני האדם אינם משתמשים בהן אחר הרקת תכולתן, דינן כ"מוסתקיי", ולכן לא שייכים בהן איסורי בונה וסותר, כפי שפסק השו"ע שהובא לעיל.

⁷ שקודם הפתיחה אין יכולת להוציא ולהכניס אלא רק לשמור על התכולה, ועשיית הפתח לקופסא היא המאפשרת זאת. עיי' שש"כ פרק ט' הערה ז' (הערה: במאמר זה צוינו המקורות בשש"כ מן המהדורה המחודשת של הוצאת פלדהיים ה'תש"ע, אלא אם צוין אחרת).

⁸ בשש"כ (שם הערה ו') מובא שבעל תהילה לדוד אסור את פתיחת הנ"ל משום סותר.

⁹ מדרבנן, כמבואר במשנ"ב ס"ק ח'.

¹⁰ כפי שמצוי בפתיחת הלשוניות של פחיות, וכן יש כיום קופסאות שימורים הנפתחות באופן זה.

¹¹ שו"ת מנחת שלמה חלק ב' סי' י"ב. וכן בשש"כ בהערות בריש פרק ט'.

¹² ראה לעיל הערה 3. כל מקום שיוזכר "מוסתקיי" הכוונה לחבית ששבריה מדובקים וכהאי גוונא.

¹³ לעני"ד חשבתי שכך מוכח ברש"י בסוגיה בביצה (דף ל"ג: ד"ה "במוסתקיי"), וכן התוס' בסוגיה בשבת (דף קמ"ו. ד"ה "שובר אדם את החבית") מביא וסובר כהרש"י הנ"ל, שמבאר שאין לחוש לאיסור בפתיחת ה"מוסתקיי" מפני "דמחמת גריעותו לא חייס עליה **וליא למיחש שמא יתכוון לעשות כלי**" – דהיינו משמע שהגדר של כלי תלוי בכוונת האדם ולא בהגדרה אובייקטיבית. אך אין הבנה זו מוכרחת ברש"י, שאפשר לומר שרק ב"מוסתקיי" תלה הדבר בכוונה, ובכלים גמורים אפילו בלי כוונה תהיה תורת כלי עליהם. מ"מ ה"ר יצחק בתוס' בביצה (שם ד"ה "כי תניא ההיא") ביאר אחרת מרש"י, ופשט הדברים הוא **שחולק** על הבנת רש"י וסובר שגדר כלי זה תמיד עניין **אובייקטיבי** בלבד, ומטעם זה "מוסתקיי" – שכלי גרוע הוא – אין לו חשיבות של כלי (יתכן לעני"ד שהגרשז"א לא חש לשיטה זו, מפני שהתוס' בשבת לא הזכירוה כלל, וסוגיה במקומה עדיפה).

בעניין עשיית פתח: תחילה נקדים, שפסק השו"ע שגם ב"מוסתקי" כל ההיתר לפותחו הוא "בלבד שלא יכוין לנקבה נקב יפה שיהיה לה לפתח"¹⁴. עולה מדבריו, לכאורה, שבפחיות וקופסאות שימורים הנפתחות בעזרת לשוניית ויוצרים פתח יפה וחלק שייך האיסור הנ"ל. אך סובר הגרשז"א שגם בזה אין כוונת השו"ע לאסור באופן **אובייקטיבי** פתח יפה, אלא האיסור הוא מפני שפתח יפה מגלה שרוצה להשתמש בכלי גם בעתיד. כך בענייננו, היווצרות הפתח היפה היא מפני שזהו מבנה הכלי, ולא מפני שיש כאן רצון לעשות פתח שימשם לעתיד. לכן בנידון דידן אין זה כעושה נקב יפה, אלא כעושה נקב **רגיל** שמותר לעשותו.

בעניין מחתך: הגרשז"א מביא בתשובה¹⁵, שמחתך שייך גם בכלי שמשמשים בו פעם אחת בלבד, כפי שמצינו¹⁶ שאסור לקטום קיסם לחצוץ בו שינוי אף על פי שזורקו מיד לאחר השימוש. למרות זאת, בפחיות וכדו' סובר הגרשז"א שמותר, אך קיצר בטעם העניין. לענ"ד כוונת דבריו היא כפי שאמרנו לעיל בעניין בונה וסותר, דהיינו, שכאן הכלים טפלים ובטלים לתוכנם, וממילא אין עליהם שם עצמי וחשיבות בשביל שייאסר לעשות בהם מלאכות שבת. על כן אין בהם בניין, סתירה, מחתך וכיו"ב, מה שאין כן בקיסם שהוא חשוב ועומד לעצמו. בהמשך דבריו שם¹⁷ מביא הגרשז"א טעם נוסף לכך שאין בפתחת פחיות משום מחתך, שמחתך אסור דווקא כאשר **מקפיד** לחתוך באופן **מסוים**, ובפחית לא אכפת לך אם בבית החרושת יעשו פתח כזה או אחר¹⁸.

סיכום שיטת הגרשז"א: כאשר לא משתמשים בקופסאות שימורים, פחיות וכדו' שימוש נוסף אחר ריקון תכולתן – **מותר** לפותחן בשבת. לענ"ד¹⁹ נראה שהוא הדין גם לתרופות שבהן צריך לנקב את איטום המתכת של השפופרת על מנת לעשות שימוש ראשוני.

הערה: עיקר שיטת הגרשז"א מתבססת על סברתו לפיה קופסאות שימורים, פחיות וכדו', אף על פי שמצד איכותן כלים גמורים הן – דינן כ"מוסתקי". החזו"א²⁰, וכן התהילה לדוד²¹ והמנוחת אהבה²², חולקים על סברת הגרשז"א ומגדירים קופסאות שימורים וכדו' ככלים **גמורים**. בנוסף, מובא בספר ארחות שבת²³ שהרב יוסף שלום אלישיב שליט"א **הסתפק** בסברת היתרו של הגרשז"א בעשיית פתח לפחיות שתייה, ומ"מ סובר שאין **לפתוח** פחיות משום שלשיטתו יש בכך משום מחתך.

¹⁴ סי' שי"ד סעי' א'.

¹⁵ שו"ת מנחת שלמה חלק ב', סי' י"ב ריש אות א'.

¹⁶ ביצה דף ל"ג:

¹⁷ סוף סעיף ג'.

¹⁸ בענ"ד קשה לי להבין הסבר זה, שהרי אם הפתח יהיה בגודל או בצורה אחרת לא יהיה נוח לשתות מהפחית, וא"כ מוכח שכן מקפיד על צורה מסוימת. מ"מ בקופסאות שימורים הנפתחות כמו פחית לא שייך קושי זה, שודאי לא מקפיד על הצורה.

¹⁹ שאולי יש מקום לומר שתרופות אינן דומות לנ"ל, שאף על פי שאין עושים בכלי של התרופה שימושים נוספים, מ"מ הכלי נועד לשמור על התרופה למשך **שנים**, מה שאין כן בכל הנ"ל. הרב שלמה אבינר שליט"א השיב לי שמותר לפתוח תרופות כאלה בשבת. ובארחות שבת (חלק א', פרק י"ב הערה ט') הסתפקו אם גם את זה מותר לגרשז"א, ונוטים לאסור.

²⁰ בהלי שבת סי' נ"א ס"ק י"א, מוכרח להבין כך בדבריו.

²¹ הובאו דבריו בשש"כ פרק ט', הערה ו'. מכך שסובר שיש בפתחת הקופסאות הנ"ל איסור סותר, מוכח שאינו מדמה זאת ל"מוסתקי".

²² חלק ג', פרק כ"ד הערה 11 ד"ה "איברא", וכן לאורך כל דבריו זוהי הנחת היסוד שלו.

²³ חלק א', פרק י"ב הערה י'.

דעת החזון איש²⁴:

החזון איש אסר פתיחת הקופסאות משלושה טעמים [לצורך הבנת דבריו נקדים את הנזכר לעיל, שהחזון איש סובר להגדיר קופסאות שימורים²⁵ ככלים גמורים ולא כ"מוסתקיי"]:

טעם א': שעל פי הגמרא¹⁶ אסור לפתוח כלים אף על פי שכוונתו לזרוקם לאחר מכן, גזירה שמא יפתח גם כשירצה לקיימם. רק "מוסתקיי", שבגלל גריעותו אין חשש שירצה גם בפעם אחרת לעשותו כלי – מותר.

טעם ב': שאם לא מוציא מיד בפתיחת הקופסאות את תוכן הריהו נהנה מהכלי, ואסור משום "מתקן מנא".

טעם ג': לסברת החזון איש כלי אטום לא חשיב כלי, ולכן אף אם יפתח פתח שאינו לקיום אפשר²⁶ שנחשב לבונה, גם אם יזרוק הקופסא מיד עם פתיחתה.

הערות על טעמי האיסור של החזון איש:

טעם א': כל חשש הגמרא שמא יעשה כלי הוא בדברים שפעמים שבני אדם עושים מהם כלים, וא"כ כיום – כשכמעט אין מי שמשמש בקופסאות שימורים אחר ריקון תכולתם הראשונית – גם לפי גמרא זו יהיה מותר²⁷.

טעם ג': דעת החזון איש שכלי אטום לא חשיב כלי היא חידוש גדול, ורבים מן הפוסקים²⁸ חולקים על כך, והביאו ראיות לדבריהם²⁹. נוסף על כך, מצד הסברא קשה להבין אמאי לא די בכך שהכלי שומר על התוכן שבו, וכן מסייע ומאפשר העברת התוכן ממקום למקום, על מנת להחשיבו כלי³⁰.

סיכום שיטת החזון איש: החזון איש נוטה³¹ לאסור פתיחת הקופסאות, אפילו כשרוצה להשליכן מיד לאחר פתיחתן. כאשר רצונו להשאיר בהן את תכולתן **למשך זמן** – אוסר באופן מוחלט.

• בהצעה המובאת בפוסקים לנקב את קופסאות השימורים מלמטה:

בספר שמירת שבת כהלכתה³² מובא, שגם לדעת החזון איש אם מנקב את הקופסא כך שלא תהיה ראויה עוד לשימוש – מותר.

ביאור דברי השש"כ:

מצד סותר (בניקוב הכלי למטה): כלי אטום אינו נחשב כלי לחזון איש, ממילא אין איסור בסתירתו. מצד בונה (בניקוב הכלי למטה)³³: נראה שסובר, דכיון דאין לנקב שום שימוש – לא בזה אסר החזון איש.

²⁴ הלי שבת סיי נ"א ס"ק י"א.

²⁵ אחרי פתיחתן בלבד, כפי שיבואר להלן.

²⁶ זה לשונו שם: "ואפשר דאף בדעתו לזרוקה אין מתחשבין עם כוונתו".

²⁷ אך ראיתי בהערות הרב נבנצל שליט"א על המשנ"ב (סי' ש"ד סעי' ח', עמ' קכ"א) שרק אולי כיום אין לחשוש לני"ל.

²⁸ הגרשז"א כפי שהובא לעיל, וכן משמעות הדברים בשו"ת צ"א (חלק ו', סי' ל"ה), וכן במנוחת אהבה (חלק ג', פרק כ"ד הערה 16), וכן המשמעות בספר תהילה לדוד (ראה הערה 21) ובעוד אחרונים.

²⁹ עיי ששי"כ פרק ט' הערה י'.

³⁰ וכן ראיתי שתמה הרב נבנצל שליט"א שם.

³¹ כך משמע בלשונו (ראה הערה 26).

³² פרק ט', הלכה ג'. וכן מובאת עצה זו בספרים נוספים.

מצד בונה וסותר (בפתיחת הקופסא)³⁴: אחר הניקוב למטה הכלי הוא לכל היותר בגדר "מוסתקיי", ואין ב"מוסתקיי" בניין וסתירה, כדאמרינן לעיל. מצד בורר³⁵: מבאר השש"כ³⁶, שע"פ דברי השו"ע³⁷ – אין איסור בורר כאשר אינו מתכוון, אף על פי דהווי "פסיק רישיה".

הערות על הנ"ל:

א. כבר הזכרנו לעיל שחלק מהפוסקים חולקים על סברתו של הגרשז"א לדמות קופסאות שימורים ל"מוסתקיי", ומגדירים הנ"ל ככלים **גמורים**, וא"כ לשיטתם יש בניקוב הנ"ל איסור **סותר**. נמצא שאין הפיתרון הנ"ל מועיל לשיטתם³⁸, ורק לחזו"א הסובר שכלי **אטום** אינו בגדר כלי, יש בפיתרון זה תועלת.

ב. מובא בארחות שבת³⁹, שהרב קרליץ שליט"א סובר שלפי הטעם השלישי שצוין לעיל בשיטת החזו"א – גם כאן יהיה אסור לעשות נקב. לכן לדינא אוסר גם באופן זה⁴⁰.

ג. אף על פי שהשש"כ⁴¹ מביא בשם הגרשז"א שמוותר לפתוח באופן הנ"ל, הוסיף הגרשז"א⁴² וזה לשונו: "אך ראיתי לחכם אחד שאוסר לקלקל הקופסא כשאין כונתו להוציא דרך שם את המאכל וכל כונתו רק שתהא מקולקלת כדי שלא יחשב אח"כ כעושה כלי, וצ"ע".

ד. מאותם טעמים מתיר השש"כ לפתוח הקופסא גם באופן שבפתיחה יעקם את המכסה ויוציא מיד את תוכנה⁴³.

חלק ב. בפתיחת שקיות חלב, חטיפים, וכדו' בשבת

בנוסף לצדדים שהוזכרו בחלק א' של המאמר, יש לדון בפתיחה של שקיות וכדו' בעניין חשש **קורע** וכן מצד **הפרדת דברים דבוקים**. נקדים תחילה, שקריעה שמקלקלת בלבד – אסורה מדרבנן ולא מן התורה. בהפרדת דברים דבוקים יש משום תולדת קורע⁴⁴.

• בפתיחת שקיות חלב וכדו':

³³ לפי טעם ג' שהובא לעיל בשיטת החזו"א.

³⁴ כמבואר בתחילת דברינו בחלק זה.

³⁵ ברוב קופסאות השימורים מצויים נוזלים, וכשעושה נקב יוצאים הנוזלים דרכו.

³⁶ בהערות שתי הכוכביות בעמ' קי"ד.

³⁷ ס"י שכ"ד סע' א'.

³⁸ עיי' במנוחת אהבה (חלק ג', פרק כ"ד הלכה ט', ובהערה 16), שסובר שעדיף לפתוח הקופסא באופן **רגיל** מאשר לעשות נקב בתחתיתה.

³⁹ חלק א', פרק י"ב הערה ח'.

⁴⁰ ובשש"כ (פרק ט', סוף הערה כ"ב) מביא שבספר ארחות רבינו מובא כי החזו"א התיר לעשות נקב בקופסא בכדי שיוכל לפותחה.

⁴¹ פרק ט' הערה כ"ב.

⁴² בחלק התיקונים והמלואים. ובמהדורת השש"כ המחודשת מובא בפרק ט' סוף הערה כ"ב.

⁴³ בענ"ד לא מובן לי היתר זה, שהרי עיקום המכסה לא מקלקל את קופסת השימורים עצמה.

⁴⁴ שו"ע או"ח ס"י ש"מ סע' י"ד.

שיטת הגרשז"א⁴⁵:

על פי שיטתו הנזכרת לעיל בחלק א', לדעת הגרשז"א גם שקית חלב מותר לפותחה מדין "מוסתקיי". מכל מקום מחמיר כאן יותר מאשר בפתיחת פחיות, ודעתו שאין לסמוך על היתר זה של פתיחת שקיות חלב מלכתחילה, אלא רק מי ששכח לפתוח השקית מבעוד יום. בנוסף לכך, סובר שרצוי שהנקב שעושה יהיה **קטן מאוד**, כדי שיהיה ראוי רק להוציא ולא להכניס. בשולחן שלמה⁴⁶ נתבאר הטעם שמחמיר בשקיות חלב יותר מבפחיות, שפחיות עומדות לשתיה מידית ותכף ומיד אח"כ זורקים אותן לאשפה, מה שאין כן בשקיות חלב⁴⁷. לכן במוסדות וכדו', ששקיות החלב אינן נשארות לקיום, אפשר להקל לעשות פתח רחב. ומכל מקום גם בזה כתב שההיתר הוא רק בדיעבד, ומלכתחילה יפתח מבעוד יום. בארחות שבת⁴⁸ ראיתי עצה נוספת בעניין זה, והיא שיפתח השקית בשיניו, שבאופן זה הפתח אינו נאה.

לעניין חשש לקורע:

דעת הגרשז"א היא שבצירוף של כמה טעמים אין בהנ"ל איסור קורע, ואלו טעמיו:

1. לשיטת שו"ע הרב⁴⁹, דבר שהוא **גוף אחד** אין בו איסור קורע.
2. גם הביה"ל⁵⁰, שחולק על שו"ע הרב, דעתו שקריעה שהיא עצמה התיקון אין בה איסור קורע.
3. לרבים מהראשונים החשש כאן הוא רק לאיסור מדרבנן ולא מן התורה, כיון שלשיטתם רק בקורע על מנת לתפור יש חיוב מהתורה.
4. דעת האבני נזר⁵¹, שאיסור קורע הוא רק בדבר שרגילין לחזור ולתפורו⁵².
5. גם לשיטות המחמירות בגדרי איסור קורע⁵³, מסתבר שיסכימו לתוספתא שהובאה במשנ"ב⁵⁴, שמותר לקרוע את העור שעל פי החבית, ויסברו שכלי שכל עניינו לשמור על האוכל שבתוכו – בטל אליו ואין לו שום לעצמו, וממילא אין איסור לקורעו⁵⁵.

⁴⁵ עיקר שיטתו בעניין מובא בשש"כ בפרק ט', הערה י"ב.

⁴⁶ חלק ב', עמ' קפ"ד (הביאור שם לקוח מאיגרת שכתב הגרשז"א).

⁴⁷ ואף על פי שלעתים שומרים מעט גם קופסאות שימורים, נלענ"ד שדווקא בשקיות חלב החמיר, כיון שממש משתמש בפתח וצריך דווקא צורת פתח מסוימת.

⁴⁸ חלק א', פרק י"ב הערה י"ב.

⁴⁹ ס"י ש"מ סעי' י"ז.

⁵⁰ ס"י ש"מ ד"ה "אין שוברין" וד"ה "ולא נתכוין לקלקל".

⁵¹ או"ח ס"י קפ"ו.

⁵² נלענ"ד שכך גם דעת הביה"ל בסי' ש"ד ד"ה "חותלות של תמרים".

⁵³ כגון שיטת הפרי חדש (יו"ד ס"י קי"ח סעי' ד'), שסובר דבקורע מעטפה ע"מ להוציא הנייר שבתוכה יש איסור מהתורה.

⁵⁴ ס"י ש"מ, ס"ק כ"ה.

⁵⁵ לא זכיתי להבין טעם זה, שלענ"ד קשה ללמוד מהיתר קריעת העור שעל פי החבית לקריעת שקית חלב מתרי טעמי: א. שהרי בעור שעל פי החבית אין שום הנאה ותועלת בעור לאחר קריעתו, מה שאין כן בשקית חלב שהקריעה חשובה ומשתמש בפתח הנוצר לצורך מזיגת החלב; ב. כיון שלשקית החלב הפתוחה יש תפקיד חשוב – לקבוע ולהגביל את כמות החלב היוצא ממנה – קשה לענ"ד לומר שכלי זה אין לו חשיבות ויהיה בטל לאוכל שבתוכו, ואינו דומה לעור ולחותלות שעניינם הוא רק לשמור על תכולתם.

נקודה לציון: נראה לי פשוט שלכולי עלמא⁵⁶ אין לפתוח שקיות ואריזות שבדעתו להשתמש בהן שימוש נוסף (כגון שקיות טיטולים למי שמשמש בהן כשקיות אשפה לטיטולים משומשים).

שיטת החזו"א:

אין התייחסות ישירה של החזו"א לעניין. לעיל בחלק א' הבאנו שלושה טעמים שמחמתם העלה החזו"א לאסור פתיחת קופסאות שימורים. הטעם הראשון – פשוט שאינו שייך לענייננו, שהרי אף אחד לא עושה שימוש חוזר בשקית חלב. בנוגע לטעמים השני והשלישי – ראיתי בספר ארחות שבת⁴⁸ שהסתפקו בדבר, שאולי כיון ששקית חלב גרועה מקופסת שימורים יש מקום לומר שאין עליה שם כלי כלל⁵⁷, ולכן אולי בזה יתיר החזו"א. לעני"ד קשה לומר שאין לשקית חלב חשיבות כלל, שהרי השקית החתוכה היא המאפשרת להוציא את החלב באופן מבוקר, ואינו דומה לחותלות שלאחר פתיחתם אין להם חשיבות כלל⁵⁸. ואכן דעת הש"כ⁵⁹ והרב קרליץ שליט"א⁴⁸ שלחזו"א יהיה אסור בזה, מפני ששייכים גם כאן הטעמים הנ"ל של החזו"א.

• בפתיחת שקיות וכדו' באופן שמקלקל ומוציא את השקית מכלל שימוש:

תחילה נקדים, שבפתיחת אריזות וחטיפים באופן שאינו מקלקל האריזה (כגון שקורע את קצה האריזה) – הדין הוא לכאורה כמו בפתיחת שקית חלב. אמנם כשפותח באופן שמקלקל ומוציא את השקית מכלל שימוש – נראה פשוט שבזה יהיה מותר לכולי עלמא, שאריזות וכדו'⁶⁰ דומות לחותלות של תמרים שהתיר השו"ע⁶¹ לקורען. וכן ראיתי שהתירו בזה לכל השיטות הנ"ל הש"כ⁶² והארחות שבת⁶³. אך בעל המנוחת אהבה⁶⁴ סובר, שעל פי המגן אברהם⁶⁵ אין לדמות קריעת חותלות לנידון דידן⁶⁶, ולכן אוסר לקרוע שקיות ולקלקלן לגמרי משום סותר, אך מתיר כשפותח באופן שלא יקלקל השקית ושבדעתו להוציא מיד את תכולתה ממנה.

⁵⁶ דהיינו – לכל השיטות שהזכרנו לעיל. אך ראיתי באגרות משה (או"ח חלק א', סי' קכ"ב, ענף ו') שסובר שלא שייך בניין וסתירה בדבר שחללו וצורתו משתנים. אך נלעני"ד שגם לשיטתו יהיה אסור משום מכה בפטיש (כשם שחלק מהראשונים מחייבים את הפותח בית צוואר משום מכה בפטיש). [לגוף שיטת האג"מ, צע"ק לעני"ד מאוהל וכדו', שלא תמיד חזקים ויציבים כל כך].

⁵⁷ אולי דומה לסברת האג"מ דלעיל.

⁵⁸ כמבואר לעיל הערה 55.

⁵⁹ פרק ט' הלכה ג', והערה ו' שם.

⁶⁰ כגון אריזות של ממחטות נייר, כלים חד-פעמיים וחטיפים.

⁶¹ סי' שי"ד סעי' ח'.

⁶² פרק ט' הלכה ג'.

⁶³ פרק י"ב, הלכה כ"ג.

⁶⁴ חלק ג', פרק ט"ז הלכה ו'.

⁶⁵ סי' שי"ד ס"ק י"ג.

⁶⁶ עיי"ש בהערותיו הסבר לדבריו. ולעני"ד אין משמעות המג"א כדבריו. בנוסף נזכיר שכל שיטתו בנויה על כך שכל הנ"ל נחשב לכלים גמורים ולא ל"מוסתקיי", שלא כדעת הגרשז"א.

• **בפתיחת חטיפים וכדו' ע"י הפרדת קצוות האריזה הדבוקים זה לזה :**

כאמור לעיל, הפרדת ניירות דבוקים היא תולדה של קורע. וכבר נחלקו הראשונים בדין קריעת קשר של כובסים [וה"ה בהפרדת גופים דבוקים] שנעשו באופן זמני ולא לקיום, אם מותר או אסור. גם פוסקי זמננו חלוקים בהגדרה מה נחשב שנעשה לקיום ובדינים הנוגעים לזה, ולא נרחיב בזה. לגופו של עניין: הגרשז"א⁶⁷ נוטה⁶⁸ להקל, מפני שמדמה זאת לניירות שנדבקו מאליהם, דלא מיקרי קורע מפני שעומדים להיפרד. ואף על פי שבנידון דידן ההדבקה כן נעשתה בכוונה, כדי לשמור על תוכן האריזות, מכל מקום עדיין שייך העניין שעומדים להיפרד וגם נעשו באופן שיהיה קל להפרידם. כל היתר זה הוא דווקא באריזות המדובקות בצד אחד בלבד [כמו שמצוי במארזי עוגיות, שבצידם התחתון הכל גוף אחד ורק הצד העליון מודבק]. אך אריזות המדובקות בשני הצדדים [כמו רוב החטיפים כיום] – אוסר הגרשז"א לפותחן, שהרי צד אחד יישאר סגור תמיד, והדבקה שלא בודאי עשויה להיפתח חשובה כקיימת, ואסור להפרידה. לעני"ד כיום, שעל גבי רוב האריזות⁶⁹ יש הדפס ורובם ככולם פותחים את החטיפים רק בצידם העליון, אולי יתיר בזה הגרשז"א. וכן בספר ארחות שבת⁷⁰ משמע שהתירו בזה. מאידך גיסא, הרב יעקב אריאל שליט"א⁷¹ סובר שאסור להפריד הדבקים גם כאשר דבוקים בצד אחד בלבד, שסובר כי כגון זה נחשב הדבקה לקיום, כיון שמיועד להיות מחובר זמן רב וניחא בחיבור זה כדי לשמור על התכולה⁷².

הערה: נראה⁷³ פשוט שסיבות האיסור של החזו"א בפתיחת קופסאות שימורים אינן שייכות כאן, שהרי אין כאן כלי אטום, אלא דומה הדבר למגופה⁷⁴ שעל פי החבית, וכן לא עושה פתח יפה אלא הוא כמסיר המגופה שעל פי החבית, שמותר אפילו בחבית שלימה⁷⁵.

חלק ג. בפתיחת פקקי בקבוקים

בפתיחת פקק של בקבוק יש לעיין אם אסור מהצדדים הבאים:

א. מכה בפטיש או בונה⁷⁶ – שקודם הפתיחה הפקק אינו גמור, שהרי יכולת ההברגה של הפקק אינה אפשרית עד שמנתקו מן הטבעת המחוברת אליו.

ב. קורע – כשמפריד את הטבעת מהפקק.

ג. מחתך – שהרי ההפרדה נעשית באופן מדויק.

⁶⁷ שיטתו מובאת בשש"כ, פרק ט' הערה כ"א.

⁶⁸ זה לשון השש"כ שם: "ושמעתי מהגרש"ז אויערבך זצ"ל, דאפשר שמותר...".

⁶⁹ למעט אריזות הבאות גם בתוך קופסת קרטון, שאז ברוב המקרים על האריזה הפנימית אין הדפס.

⁷⁰ פרק י"ב הערה מ"ב, ולא ביארו את סברתם להתיר.

⁷¹ כך אמר לי בעל פה בביקורו בישיבה השנה.

⁷² ואכמ"ל בזה, רק נעיר שלעני"ד צ"ע שלכאורה הדבקה עניינה לחבר הגופים לאחד, וכאן ודאי שאינו כן.

⁷³ בשש"כ בהוצאה המחודשת כתבו כן במפורש (פרק ט' הערה י"ג).

⁷⁴ כיסוי חרס שאינו חלק מגוף החבית.

⁷⁵ שו"ע או"ח סי' ש"ד סעי' ו'.

⁷⁶ מחלוקת ראשונים, ואין בזה נפק"מ לענייננו [הרב דניאל מילר שליט"א העיר שאולי יש נפק"מ, שאם זה מכה בפטיש תלוי הדבר בדעתו למלאכה].

דעת הגרשז"א :

עיקר שיטת הגרשז"א מובאת בשו"ת מנחת שלמה⁷⁷, שם משיב ומבאר בכמה תשובות את שיטתו בעניין. הגרשז"א מחלק בין פקקי מתכת המצויים בבקבוקי היין לבין פקקי פלסטיק המצויים במשקאות השתייה הקלה, ועל כן נתייחס אליהם בנפרד :

• דעת הגרשז"א בפקקי מתכת :

מצד מכה בפטיש או בונה : זו לשון הגרשז"א בריש תשובתו שם : **"פשוט** הדבר שאיסור⁷⁸ **גמור** הוא לפתוח בו לראשונה בשבת". טעמו, שסובר שיש בהפרדת הפקק מהטבעת משום **תיקון כלי**, שהרי הפקק מחובר לטבעת באופן שהם דבר אחד, והטבעת היא בהיקף קטן יותר מהיקף ההברגה על מנת שלא יוכלו לפתוח את הבקבוק מבלי להפריד בין הפקק לטבעת⁷⁹, וא"כ כאשר הפקק מחובר לטבעת יש כאן כלי שאינו יכול לשמש להברגה, וכשמפריד את הטבעת הוא בעצם עושה כלי הראוי להברגה, ולכן יש בזה ממש איסור "מתקן מנא". בהמשך, בתשובה⁸⁰ לרב עובדיה יוסף שליט"א, מבאר שאף שהפקק כבר חשיב כלי גם כאשר הטבעת מחוברת אליו, שהרי משמש לסגור את הבקבוק, מכל מקום כיון שניתוק הפקק מהטבעת יוצר ייעודים **נוספים** לפקק, יש בזה משום "מתקן מנא"⁸¹. בעני"ד לא זכיתי להבין במה שונה פתיחת פקק מפתחת קופסאות שימורים, שאותה התיר הגרשז"א מטעם שאף על פי שכלי הוא, כיון שלא עתיד להשתמש בו לאחר ריקון תכולתו, אין בזה משום "מתקן מנא". שהרי לכאורה גם כאן אחר שיסיים את תכולת הבקבוק לא ישתמש יותר בפקק⁸². אבל בנידון דידן כתב הגרשז"א זצ"ל⁸³ "וכמו שאסור לקטום קיסם כדי לחצוץ בו פעם אחת בלבד את שיניו ואח"כ יזרקנו משום תיקון כלי כמבואר בגמ' ובשו"ע סי' שכ"ב, כל שכן שאסור לעשות פקק לבקבוק".

מצד קורע : בפקקי **מתכת** לא התייחס הגרשז"א לזה, אך בפקקי **פלסטיק** כתב⁸⁴ : "ומשום קורע ליכא כי הוא רק שובר ולא קורע, וזה כמו עור שעל חבית". ובעני"ד לא זכיתי להבין כוונת דבריו בזה, דהיינו מה הקשר בין תחילת המשפט לסופו. בנוסף, לעני"ד עצם ההשוואה לעור שעל פי החבית קשה, שהרי שם אין הקריעה מתקנת דבר, מה שאין כן בנידון דידן. ואולי כוונתו היא שאין מספיק חיבור בין הפקק לטבעת, וא"כ היחס בין הפקק לטבעת הוא כמו היחס של עור שמכסה חבית לחבית.

מצד מחתך : זו לשון הגרשז"א⁸⁴ : "ומשום מחתך ג"כ לא אסור, שאינו מכויין כלל למדה רק שובר במקום המיועד לכך שהוא יותר טוב ונוח". וזה לפי שיטתו שמחתך שייך רק ברוצה **בדווקא** את

⁷⁷ חלק ב', סי' י"א.

⁷⁸ ובהמשך הסי' (אות ד') כתב וז"ל : "ומסופקני אם חשיב בכגון דא (=פתיחת בקבוק ביד) כקוטם בכלי **זחייב חטאת**".

⁷⁹ נראה לי שמטרת היצרן בזה הוא שיהיה ניכר שלא פתחו את הבקבוק לאחר יצירתו.

⁸⁰ שם אות ד'.

⁸¹ כשם שהנוטל קיסם שראוי ועומד לחציצת שיניים והוא קוטמו ומכשירו לחצוץ חורין וסדקים קטנים יותר אסור, הוא הדין בענייננו.

⁸² ולכאורה בזה שקופסת שימורים מכילה את גוף האוכל, ואילו פקק הוא כלי חיצוני לאוכל – אין נפק"מ לעני"ד.

⁸³ שם אות א'.

⁸⁴ שם אות ה', בהערה השנייה.

המידה שאותה הוא חותך, וכאן לא היה איכפת לו אם בית החרושת היו עושים מידה אחרת⁸⁵. הרב יוסף שלום אלישיב שליט"א⁸⁶ חולק על הגדרת מחתך של הגרשז"א, וסובר שיש בפתיחת כל סוגי הבקבוקים איסור מחתך.

• **בדרכים שבהן גם לדעת הגרשז"א מותר לפתוח פקקי מתכת :**

דרך א'⁸⁷ – שקודם הפתיחה יעשה בפקק נקב רחב, כך שלא יהיה עוד ראוי לשמש בתור מכסה⁸⁸.
דרך ב' – בשש"כ⁸⁹ מובא שמתיר הגרשז"א לפתוח הבקבוקים כאשר יש לו פקק אחר, או כשבכוונתו להשליך את הפקק מיד לאשפה⁹⁰. אך בספר מאור השבת⁹¹ שאל את הגרשז"א בעניין, וזו לשונו: "...ולעומת זה (שבשש"כ מובא שמתיר הגרשז"א) שמעתי בשם מרן שליט"א שלמעשה אין כדאי לעשות כן". וכתב לו הגרשז"א: "התבוננתי דאפשר דדוקא כשהתיקון איננו טבעי רק למצוה הוא דשרי [בדאית ליה אחרינא], ולא כשעושה ממש כלי אפשר דאסור אף על פי שיש לו הרבה כלים כאלה". א"כ משמע שהגרשז"א חזר בו, כיון שראייתו להיתר אינה מוכרחת⁹². וצ"ע בשש"כ במהדורה המחודשת⁹³, שאף על פי שמביא חידושים בשם הגרשז"א שהובאו בספר מאור השבת, לא הזכיר שחזר בו הגרשז"א מההיא.

דעת הציץ אליעזר בפתיחת פקקי מתכת :

הצי"א⁹⁴ חולק על הגרשז"א, וסובר ש**מותר** לפתוח את הנ"ל. עיקר סברתו היא, שכיון שמראש מסודר הדבר כך שבשימוש הראשוני יוסר הפקק על ידי שבירה קלה, אין בזה משום עשיית כלי אלא כעין **הסרת מונע** חיצוני לפתיחת הבקבוק בלבד. לכן גם קודם להסרת הטבעת ישנו שם כלי על הפקק. הצי"א מדמה זאת לחותלות, שמותר לפותחם ולחותכם, שכיון שכלים גרועים הם ואינם עשויים להתקיים, אין הם נחשבים לכלי, וכך גם בענייננו – החיבור הוא חיבור גרוע ואינו עשוי להתקיים ולכן לא נחשב לחיבור⁹⁵. לעניין ראיית הגרשז"א, מכך שאסור ליטול קיסם כדי

⁸⁵ בעני"ד לא מובן לי אמאי בזה שכל אדם רוצה שהפקק יצא ישר ונאה ולא עקום ופגום אין הדבר חשוב שרוצה בדווקא חיתוך כזה? ובשלמא בפקקי פלסטיק שעיקר הפקק כבר מנותק מן הטבעת אפשר לומר שהפקק כבר גמור וישר, אך בפקקי מתכת אין זה כך.

⁸⁶ מובא במשנ"ב של הוצאת 'דרשו' (סי' שי"ד, הערה 20).

⁸⁷ מובא בשש"כ, פרק ט' הלכה י"ז.

⁸⁸ בחלק א' בעניין ניקוב קופסאות שימורים ביארנו דרך זו [באופן פשוט גם ההערה מחלק התיקונים והמלואים של השש"כ שהבאנו שם, שייכת גם בנידון דידן].

⁸⁹ פרק ט' הערה ע"ב.

⁹⁰ עיקר ראייתו מהגמרא בסוכה (דף ל"ג:), שמותר למעט את ענבי ההדס ביו"ט אם כוונתו לאכילה ולא שיתוקן למצות ארבעת המינים, אף על פי דהווי "פסיק רישיה", כיון דאית ליה הושענא אחריתי מותר. א"כ כשאין לו כל תועלת בהדס שיתוקן – מותר. כך גם בנידון דידן, כשאין לו תועלת בכלי שיתוקן – מותר. וממשיך שם הגרשז"א, שאף על פי שהתוס' בכתובות (דף ו'. ד"ה "האי מסוכרייתא") כתבו שדווקא משום מצוה מותר, וכן שאפשר לחלק בין לתקן הדס שיהיה כשר למצוה לתיקון כלי גשמי, מ"מ לדעתו אפשר להקל.

⁹¹ חלק ב', מכתבי הגרש"ז אויערבך, מכתב כ"ה אות ג'.

⁹² ראה הערה 90.

⁹³ הוצאת פלדהיים ה'תש"ע.

⁹⁴ חלק י"ד, סי' מ"ה.

⁹⁵ כך נלענ"ד להבין דבריו, וצ"ע מה שמזכיר בהמשך שהפקק הוא פקק גרוע ולא החיבור גרוע.

לחצוץ בו שיניו, אומר הצי"א: "לא דמי כלל... מפני דבנידוננו, כאמור, מתחילה הותקן ונעשה לשם כך שימש לבזאת". א"כ סובר הצי"א שאין לייחס חשיבות לחיבור הפקק לטבעת, כיון שמחובר באופן קל וזמני, ולכן הטבעת לא נחשבת לחלק מן הפקק והפקק עומד לעצמו⁹⁶. בשו"ת דבר חברון⁹⁷ לרב דב ליאור שליט"א כתב שנראה עיקר כשיטה ה**מתירה**, אך סובר שמלכתחילה יפתח בערב שבת.

• **דעת הגרשז"א בפקקי פלסטיק:**

פקקי פלסטיק **מתיר** הגרשז"א⁹⁸. טעמו, שבפקקי פלסטיק ניכר עוד קודם להפרדה שהפקק והטבעת הם שני דברים **שונים** וא"כ הפקק כבר עומד לעצמו, אלא שיש דבר **אחר** המונע ממנו את יכולת ההברגה. הגרשז"א מדמה הדבר לעור או שעווה שסיב למכסה, שמותר לפותחו; כך גם בענייננו, הטבעת היא **כמו הדבקה** למכסה. בספר ארחות שבת מובא בשם הרב קרליץ שליט"א⁹⁹, שסובר שגם פקקי פלסטיק אסור לפתוח משום מכה בפטיש, ולא מסכים לחילוק שעשה הגרשז"א בין פקקי פלסטיק לפקקי מתכת. כמו כן, כבר הזכרנו שמובא⁹⁹ בשם הרב יוסף שלום אלישיב שליט"א שאוסר לפתוח הן פקקי מתכת והן פקקי פלסטיק משום איסור מחדתך.

הערה: המאמר עסק רק בגוף הדין של פתיחת הדברים השונים, ולא עסק בעניינים חיצוניים העלולים להיות בדברים הנ"ל, כגון קריעת אותיות וציורים.

⁹⁶ לקמן נראה שזה מעין סברת הגרשז"א להתיר לפתוח בקבוקי **פלסטיק**.

⁹⁷ סי' ש"כ.

⁹⁸ פרק ט' הלכה י"ז.

⁹⁹ חלק א', פרק י"ב הערה ל"א.